

Игнатије Марковић

Студент докторских студија
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет, Београд
ignatije@gmail.com

УДК: 271.222(497.11)-9

Прота др Радослав Грујић у свом и нашем времену — поводом рехабилитације

Сажетак: Прота академик др Радослав Грујић и у временима смутним и тешким, за време и после Другог светског рата, остао је да сија и непоколебиво и предано љубављу сведочи на богочовечанском путу живу веру у Живога Бога, и онда кад се нашао на удару нових безбожних комунистичких власти које су покушале да доведу у питање његов кредибилитет не само као научника него и као човека. Његову личност и његов живот разумећемо тек када и ми усвојимо његову ревност којој се у детињству научио и која је обележила читав његов живот, стално напредовање у врлинама и богословљу, неизмерну љубав према Богу и према човеку, и онда ће нам се, у том и таквом сусрету, сада и овде, откривати он сам, па га нећемо упознавати само кроз често неме бројеве који имају задатак да нас доведу на праг неке личности. Представљајући проту академика др Радослава Грујића нашем времену намера нам је да га кроз његове биографске податке не ограничимо одузимајући му вечност, утамничујући га у једно прошло време, него да људе данашњег времена упознамо са његовим радом и да им помогнемо да се сретну са њиме у Цркви Бога Живога и да кроз Христа останемо сведоци и настављачи његовога рада.

Кључне речи: Карловачка Богословија, Богословија Светог Саве, Скопско научно друштво, Музеј Јужне Србије, Српска Краљевска Академија, Православни Богословски факултет у Београду.

Пресудом коју је донео судија Вишег суда у Београду Предраг Васић у Палати правде 14. марта 2014. године рехабилитован је прота академик др Радослав Грујић, великан српске црквене и просветне науке. Рехабилитован је после готово седамдесет година од доношења нечовечне и идеолошки обојене пресуде, без икаквог правног основа, у борби коју је нова комунистичка држава започела против Српске Цркве (1945). „Одлуком Вишег суда у Београду проглашене су ништавним одлука Суда части Београдског универзитета из 1945. да се професор Грујић због сарадње са окупационим властима и идеолошког утицаја на омладину лиши професорског звања и одлука Одбора четвртог „насеља Првог народноослободилачког рејона да му се одузме српска национална част.“ Одлуку Вишег суда саопштио је судија Предраг Васић, образложивши своју пресуду позивањем на документа специјалне полиције и Гестапоа, у којима се проф. Грујић, описује као непријатељ Рајха и националсоцијализма, проруски оријентисан и упоран

противник немачког утицаја на високо школство у Србији. У пресуди је саопштено да се сарадња проф. Грујића са Недићвом владом на изради „Српској цивилној културној илани“ може протумачити само његовом спремношћу да своју стручност стави у службу очувања и истраживања српског културног блага. Високи суд је указао и на правне недостатке одлуке коју је против проф. Грујића изрекла Комисија за ратне злочине, указујући да је њен задатак био да прикупи доказни материјал, а не да изриче пресуде. Захтев за рехабилитацију поднео је др Владимир Давидовић, опуномоћеник Православног богословског факултета и један од иницијатора за исправљање велике неправде која је нанета овом изузетном богослову, научнику и хуманисти. У свом завршном обраћању пред Вишим судом др Давидовић је, поред бројних аргумената из досијеа и бележака Гестапоа и специјалне полиције, приложио суду студију Александра Стојановића, вишег научног сарадника у Институту за новију историју, о *Српском цивилном културном илану*, у којој се тврди да је „Грујићево деловање у ратним приликама било родољубиво, и да је он наступио као аполитичан експерт, заинтересован за пописивање, истраживање и очување српске културне баштине“.¹

Радослав М. Грујић рођен је у Земуну 29. јуна 1878. године у Земуну, где му је отац Милош био учитељ,² где је завршио основну школу а 14. јуна 1895. године са 17 година и реалку. Карловачку Богословију похађао је од 1895. до 1899. године, завршио је 24. јуна 1899. године. Оженио се 12. новембра 1899. године са Милицом рођ. Радивојевић у Сремским Карловцима³ (упокојила се 1938. године) и постављен је за помоћника парохијском свештенику проти Димитрију Руварцу, чувеном историчару, при храму Свете Тројице у Земуну,⁴ са којим није било лако сарађивати.⁵ Руварац је отварао и непотребне фронтоне, није могао да одоли изазову своје свађалачке природе, али и својих научних постулата и критеријума. У серијалу текстова под насловом „Доле образину!“ били су „поткачени“ Емилијан Радић, Никодим Милаш и Радослав Грујић. Наслов који улази у антологије српске полемике гласи: „Убришите нос, млади господине! Др Алекси Ивићу“. Чини се да је најтрезвеније и са највише поштовања одговорио Димитријев капелан, доцније сапарох из Земунa Радослав Грујић, потоњи професор Универзитета у својој бро-

¹ Рехабилитован проф. др Радослав Грујић, електронска страница Српске Православне Цркве, 17. март 2014, 8:26.

² Мр Слободан Милеуснић, „Поговор“ у: *Азбучник Српске Православне Цркве* по Радославу Грујићу, Београд 1993, 336.

³ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

⁴ Balduin Saria, Radoslav M. Grujić (1878–1955), *Südost-forschungen band XVI*, München, 1957, 449.

⁵ Епископ Сава Вуковић, Радослав Грујић — племенити научник и свештеник Бога живога у: *Изабрани богословско-историјски радови*, Крагујевац 2011, 611.

шури „Прота Димитрије Руварац и црквена историја“.⁶ Радослав Грујић је у Земуну био од 20. новембра 1899. до 29. јула 1904. године, када је постављен за катихету у Великој гимназији у Бјеловару (именован за правог вероучитеља).

Професорско-катихетски испит (испит за оспособљење вероучитељско у средњим школама) положио је 13. децембра 1900. године, стручни парохијски испит 26. новембра 1901. године, затим допуњује матуру гимназијским предметима (испит зрелости у Реалној гимназији у Земуну) 25. јуна 1904. године. Звање професора добија 11. септембра 1907. године. Служио је као „Кр. угарски домобрански духовни приучевни помоћник у очевидности Кр. угарског загребачког 25. домобранског попунидбеног заповједништва“, 12 година и 3 месеца, од 1. септембра 1900. до 31. децембра 1912. године, и 8 година, од 1. јануара 1913. до 31. децембра 1920. године, под пучком обвезношћу.⁷ „Иако учествује у раду свих српских друштава у граду, он активно ради на свом културном усавршавању и систематски се бави науком, специјално историјом Срба и Српске цркве у Хрватској. Сакупља историјску грађу по том подручју и по архивима...“⁸.

У једном од многобројних његових рукописа који су до данас остали нештампани Радослав Грујић овако пише о свом раду на сакупљању историјске грађе:

„По старим српским црквама и манастирима у Карловачкој Митрополији, њод дебелим слојем можда вековне прашине, а често улази и тпрулежу, крије се велики број рукописних и штампаних књиџа старе српске редакције. Све ње књиџе, у великој већини, донесене су овамо из Српских балканских земаља, њриликом разних сеоба Српскоџа народа на ѡриџинијорији данашње Карловачке Митрополије. Сџоџа су оне знаџан извор за ѡроучавање кулџурно-ѡпросветноџ сџања нашеџа народа, баш у најџамније доба наше ѡпрошлостџи.

У заџисима, џиџо се налазе ѡо листџовима и кориџама џиџих књиџа, често ѡуџа нађе се ѡо које врло важно и инџтересанџно зрнце за ѡолиџичку, црквену и оџиџију кулџурну истџорију нашу, како из доба робовања нашеџ Турџцима, џако и из касниџих доба ѡоџичињеностџи наше аусџро-ѡгарским џаревима; а ѡо кад-кад нађе се ѡо неџиџо и из доба самостџалностџи наше ѡод старим народним владаоџима. Књиџе џе дакле од велике су важностџи, како за филолоџа и истџоричара књижевносџи, џако и за ѡолиџичкоџ, црквеноџ и кулџурноџ истџоричара нашеџ у оџиџије.

Али џиџих врских сведока наше ѡпрошлостџи данас све више и више неџтаје, јер млађа ѡоколења нама мало имају ѡијеџеџа ѡрема старини, џе у колико

⁶ Радован Пилиповић, „Димитрије Руварац (1842–1931) — историчар и библиотекар“, *Православље*, бр. 1056, <http://pravoslavlje.spc.rs/broj/1056/tekst/dimitrije-ruvarac-1842-1931-istoricar-i-bibliotekar/>

⁷ Професорски досије бр. 13, Службенички лист протџе Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

⁸ Душан Кашић, „Др Радослав Грујић“ у: *Православни Боџословски факулџетџи Српске Православне Цркве 1920–1980*, Београд 1980, 47.

није нехай и немар њозваних чланова друштва нашеї крив њроїадању њихову, криво је у мноїо случаја жалосно не знање какво се длаїо за њроучавање њрошлостїи наше, честїо скрива у њїм сїарим књиїама...“⁹

Грујић је апсолвирао правне науке у Бечу 31. јула 1908. године државним испитима из римског, канонског и словенског права. Филозофски факултет у Загребу апсолвирао је 10. јула 1911. године. Положио први и други „правно-повјесни теоретички државни испит“ пред комисијом на Правном факултету у Загребу, 7. јула 1905. године и 10. јула 1906. године са добрим успехом. Положио је строге испите и промовисан за доктора филозофије на Филозофском факултету у Загребу 31. јула 1919. године, из хрватске историје и географије, из историје филозофије и етике, све са одличним оценама. Служио се немачким, француским, талијанским, руским, чешким, дугарским, латинским и грчким језиком; зна стенографију, фотографисање и цртање.¹⁰

„Просто је невероватно шта је све савладала воља овог младог човека за седам година: редовну дужност, два факултета, учешће у јавном животу и израду 69 мањих и већих научних радова међу којима има и замашних дела као што је његова „*Аїолоїїја срїскої народа у Хрвайској и Славонији и њеїових їлавних обележја*“, коју је написао 1909. у рекордном времену као одговор државном тужиоцу на оптужницу против 53 Србина на ‘велеиздајничком процесу’, што му тадашње власти нису могле заборавити.“¹¹

Почетком Првог светског рата, септембра 1914. године, затворен је као велеиздајник а онда 1915. године пуштен и интерниран у кући, па премештен у Госпић (у Гимназији у Госпићу предавао од 5. јуна 1915. до 26. септембра 1917. године) и тек после две године пуштен и враћен у Бјеловар (од 26. септембра 1917. до 31. марта 1919. године).

После ослобођења прелази да живи у Београду, постављен је за професора у Другој београдској гимназији (од 31. марта до 12. јуна 1919. године).

Професор Богословије Светог Саве био је од 12. јуна 1919. до 20. априла 1920. године.¹² Заступник Ректора Богословије Светог Саве прота Добросав М. Ковачевић обратио се молбом Митрополиту Србије Димитрију да

⁹ „Србуље у бившем Вараждинском генералату и Славонији“, рад Радослава М. Грујића (1908), Архив САНУ 13174. Рукопис има IX+322 стране старог канцеларијског формата. У Архиви САНУ чува се и Грујићев рукопис „Писма српских народних и црквених представника из прве половине XVIII века“ на 873 стране старог канцеларијског формата. Рукопис је био сложен за „Сїоменик“ СКА, али је због Првог светског рата слог пропао у штампарији. Оба рукописа Радослава Грујића нису штампана, а откупљени су од Даринке Грујић решењем 759/6 од 6. јуна 1957. године.

¹⁰ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

¹¹ Душан Кашић, „Др Радослав Грујић“ у: *Православни Боїословски факултїейї Срїске Православне Цркве 1920–1980*, Београд, 1980, 47.

¹² Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

Митрополит предложи Министру вера да се др Радослав Грујић постави за професора Богословије Светог Саве¹³.

¹³ „Ваше Високопреосвештенство, у Богословији Св. Саве нема наставника за Земљопис и Општу Историју. За сада из тих предмета има 16 часова недељно, и то: из Земљописа 7 и из Опште Историје 9. За ове предмете пријавио се да предаје г. прота Радосав Грујић, катихета из Бјеловара у Славонији, који је марта месеца о.г. постављен за професора веронауке у II Београдској Гимназији. Он каже да има и факултетску спрему за те предмете. На основу чл. 3 и 7. Закона о Богословији, част ми је умотити Ваше Високопреосвештенство, да изволи предложити за професора Богословије Св. Саве Г. Министру Вера проту Радосава Грујића, сада професора II Београдске Гимназије. Заступник Ректора Прота Доброс. М. Ковачевић“ (Архив Богословије Светог Саве за 1919. годину, Богословија Св. Саве Бр. 172, 12. маја 1919 г., Београд). Митрополиту Димитрију је прота Добросав М. Ковачевић упутио и поделу предмета на наставнике и часове: „Професорски Савет у својим седницама од 29. априла и 5. маја о.г. учинио је поделу предмета на наставнике и часове овако: 1. Заступник Ректора, прота Добросав М. Ковачевић, професор, предаваће догматику у VIII и IX1 раз. са по 3 часа — свега недељно 6 часова. 2. Михаило Ивковић, професор, антропологију у VI са 3, природне науке у V и VI са по 3, и Математику у IV, V и VI са по 3, свега недељно 18 часова. 3. Павле Швабић, професор, историју Српске Цркве у VIII са 2 и IX1 са 2, словенски језик у V, VI и VII са по 3 и у VIII са 1 часом, руски језик са по 2, а у IX1 и IX2 са 2 часа — свега недељно 20 часова. 4. Милан Павловић, професор, Немачки језик у IV, V и VI са по 2 часа, у VII и VIII са 2 и у IX1 и IX2 са 2 часа, Историју Српскога народа у IV и V раз са по 3, свега недељно 16 часова. 5. Јеромонах Јосиф Цвијовић, суплент, Пастирско богословље у VIII и IX са по 2, историју хришћанске цркве у VI и VII са по 3 и словен. читање у IV са 3 часа — свега недељно 13 часова. 6. Др Војислав Јањић, свештеник и суплент, Св. Писмо у VII, VIII, IX1 и IX2 са по 3, и догматику у IX2 са 3 часа, свега недељно 15 часова. 7. Јеромонах Дамаскин (Грданички), суплент, патрологију у VI и VII са по 2, литургију у VII и VIII са по 2, и црквено певање са правилном у IX1 и IX2 са 4 — свега недељно 12 часова. 8. Јерођакон Демостен (Илић), суплент, морално богословље у VIII са 2, у IX1 и IX2 са 3, свега недељно 8 часова. 9. Драгољуб Павловић, учитељ вештина, цртање у IV раз. са 2 часа недељно. 10. Јован Зорко, учитељ вештина, црквено и нотнo певање IV, V и VI са по 4, у VII и VIII са 4 — свега недељно 16 часова. 11. Прота Радосав Грујић, новопредложени професор, општу историју у V, VI и VII са по 3 часа и земљопис у IV са 3 и у V и VI са по 2 часа, свега недељно 16 часова. 12. Прота Божа Јовановић, хонорарно предаје Св. Писмо у IV са 4, у V и VI са по 3, омилитику у VIII и IX1 са по 2 и у IX2 са 1 часом — свега недељно 15 часова. 13. Др Чедомил Митровић, професор Универзитета, хонорарно предаје Канонско право у IX1 и IX2 са 4 часа и Познавање закона у VIII са 2 — свега недељно 6 часова. 14. Др Веселин Чајкановић, стални доцент Универзитета, хонорарно предаје грчки језик у V и VI са по 2, у VII и VIII са 2 и у IX1 и IX2 са 2 — свега недељно 8 часова. 15. Јанко Лукић, професор Вел. Школе у пензији, хонорарно предаје у IV, V и VI са по 2, у VII и VIII са 2 и у IX1 и IX2 са 2, свега недељно 10 часова. 16. Н. Н. Српски језик са књижевношћу у IV са 3, у V, VI и VII са по 2 и у VIII и IX1 са по 1, свега недељно 11 часова. 17. Н. Н. Психологију са логиком у VII са 3, педагогију у VIII са 2 и методиком у IX1 са 2 а у IX2 са 2, свега недељно 9 часова. 18. Н. Н. лекар, хигијену са домаћим лекаством у VII и 2 часа недељно. На седници од 29. априла о. г. Проф. Савет изабрао је за пословођу г. Драгољуба Павловића, учитеља вештина; за васпитача јеромонаха Јосифа Цвијовића, суплента и за помоћнике васпитача: јеромонаха Дамаскина Грданичког и јерођакона Демостена Илића, суплента Богословије Св. Саве. За разредне старешине изабрани су: у IV раз. г. Михаило Ивковић, у V раз. Јован Зорко; у VI раз. Милан Павловић, у VII раз. Драгутин Костић, у VIII раз. Др Војислав Јањић, у IX1 Павле Швабић и у IX2 прота Добросав Ковачевић. Заступник Ректора Прота ДМ Ковачевић. Ваше Високопреосвештенство, Према чл. 3. и 12. Закона о Богословији част ми је ./. прилогу под ./. послати Вашем Високопреосвештенству поделу предмета на наставнике и часове, као и извештај о избору пословође, васпитача, помоћника васпитача и разредних старешина у Богословији Св. Саве за ову, 1919. школску годину са молбом, да са Вашим мишљењем изволите спровести Господину Министру Вера на одобрење. Заступник Ректора Б.С.С. Прота ДобросМКовачевић.“ (Архив Богословије Светог Саве за 1919. годину, Богословија Св. Саве Бр. 174, 13. маја 1919 г., Београд). Митрополит Димитрије је одговорио проти Добросаву М. Ковачевићу: „Ректору Богословије Св. Саве, Господин Министар Црквених Послова одлуком

Године 1920. године по позиву отишао у Скопље¹⁴ за професора националне историје на новооснованом Филозофском факултету (ванредан професор 20. априла 1920. године, редован професор 7. марта 1938. године). У Скопљу, поред рада на организацији Факултета, основао и одржавао Студентски дом на Факултету,¹⁵ а учествује и у оснивању Скопског научног друштва чији је председник од 1921. године (после смрти Т. Остојића) до свог одласка из Скопља 1937. године. „Гласник Скопској научној друштва“, који је спадао међу наше најбоље научне публикације између два рата¹⁶ покреће 1925. године и уређује такође до свога одласка из Скопља.

Краљ Александар Карађорђевић га је одликовао орденом Светог Саве трећег реда 15. августа 1929. године, а орденом Југословенске круне трећег реда 30. децембра 1931. године.¹⁷

Основао је и до 1939. године био управник историјско-археолошког „Музеја Јужне Србије“ (5. августа 1939. године уважена му је оставка на звање хонорног директора Музеја) и покретач „Зборника за историју Јужне Србије и суседних области“,¹⁸ а у Скопљу је отворио и прву код нас Галерију фресака. „Нажалост, сви експонати из Грујићевих музеја пропали су за време Другог светског рата.“¹⁹

својом од 20. маја т. г. ВБр. 1704 примио је к знању поделу предмета и часова на наставнике и извештај о избору пословође, васпитача, његових помоћника и разредних старешина у повереној Вам школи. Уједно је на основу закона о Богословији у свему одобрио предњу поделу и избор, о чему Вас знања ради и даље надлежности извештавамо. Архиепископ Београдски и Митрополит Србије Димитрије.“ (Архив Богословије Светог Саве за 1919. Годину, АЕБр. 1159, 13/26. маја 1919. год. Београд). Најзад је дошло и постављење проте др Радослава Грујића: „Ректору Богословије Св. Саве — Београд. Указом од 31. маја тек. год. постављен је за професора Богословије Св. Саве протојереј г. Радослав Грујић професор веронауке 2-ге Београдске Гимназије. Министарству Просвете замољено је да г. Грујића разреши и упути Вам га на дужност. По наредби Министра Вера вд Начелник Влад. Максимовић.“ (Архив Богословије Светог Саве за 1919. годину, Министарство вера Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца — Одељење за Православну Цркву ВБр. 2025. Београд 4. јуна 1919). Пред протопрезвритером града Београда 12. јуна 1919. године Николом Д. Божићем положио је следећу заклетву: „Ја, Радослав М. Грујић, протојереј и професор Богословије Св. Саве, заклинам се свемогућим Богом, да ћу владајућем Краљу веран бити, да ћу се Устава савесно придржавати и да ћу своју дужност тачно и савесно вршити. — Како ја моју дужност вршио, тако мени помагао Господ Бог! Протојереј Радослав М. Грујић“ (Архив Богословије Светог Саве за 1919. годину, Богословија Св. Саве Бр. 276. 12. јуна 1919. Београд).

¹⁴ „У Скопљу је тада било изузетно учених људи и великих стручњака, као што је Радослав Грујић и други, а Митрополит је око себе окуљао и већи број теолога Срба и Руса“ (Епископ Атанасије Јевтић, „Поборник правде, слободе и завода“, *Православље* бр. 938, <http://pravoslavije.spc.rs/broj/938/tekst/pobornik-pravde-slobode-i-zavoda/>).

¹⁵ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

¹⁶ Душан Кашић, Др Радослав Грујић“ у: *Православни Богословски факултет Српске Православне Цркве 1920–1980*, Београд, 1980, 48; Saria, Radoslav M. Grujić (1878–1955), *Südostforschungen band XVI*, München, 1957, 449.

¹⁷ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

¹⁸ *Истио*.

¹⁹ Епископ Сава Вуковић, „Радослав Грујић - племенити научник и свештеник Бога живога“ у: *Изабрани богословско-историјски радови*, Крагујевац, 2011, 611.

Др Радослав Грујић, редовни професор Филозофског факултета у Скопљу, изабран је 27. јуна 1936. године за редовног професора Историје Српске Цркве на Православном богословском факултету у Београду. Предлагачи су били др Драгутин Анастасијевић и др Лазар Мирковић а на основу реферата др Станоја Станојевића и др Владимира Ђоровића. Савет Богословског факултета 3. фебруара 1936. године донео је одлуку да се овом избору приступи јер је место упражњено пензионисањем Проте Стевана Димитријевића.²⁰ О преласку проте Радослава Грујића постигнут је договор Филозофског факултета у Скопљу са Православним богословским факултетом.²¹ За редовног професора на катедри Црквене историје и друге помоћне науке Православ-

²⁰ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Православни богословски факултет Бр. 2822, 27. јуна 1936 год. у Београду.

²¹ Професорски досије бр. 13, Службенички лист Проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду. О овоме сведочи сачувана преписка. У писму Радослава Грујића из Скопља 7. фебруара 1936. године декану Богословског факултета др Лази Мирковићу: „Господине Декане, Са задовољством сам примио Ваше обавештење о принципском решењу Богословског факултета у Београду, да ме позовете на катедру Историје Српске цркве, када она дефинитивно буде упражњена, и молим Вас да саопштите Господи Колегама, да ћу се позиву радо одазвати и да им топло захваљујем на указаном ми поверењу.“ После неколико месеци, 18. маја 1936. године, др Радослав Грујић је др Лазару Мирковићу упутио следеће писмо: „Чим сам се вратио из Београда дошао је у Скопље Госп. Н. Радојчић, са Госпођом, из Љубљане, те смо с њиме обишли многе наше знаменитости све до Битоља и Охрида... Синоћ смо се вратили, а данас су дошле колеге и саопштили ми: да су чланови нашег факултета готово једнодушно вољни да ми буџетски омогуће прелаз на Ваш факултет. Дакле, сада је ред на Вашем Савету и Сенату, да предумете потребне кораке, па бих и ја, заједно са Г. Г. Јосићем и Гранићем, могао већ у јуну доћи пред пленум. Да би се то извело потребно је: да Ваш факултет по одобрењу Сената, преко Ректората упути нашем факултету, претставку у којој ће се рећи да Савет Богослов. Факултета у Београду, жели, да професор Грујић, од кога је већ добивен приставак, заузме упражњену катедру Историје Српске цркве; али, да засада немате слободног кредита за редовног професора. Стога молите: да Савет Филозоф. Факултета у Скопљу изађе у сусрет Вашој потреби и пристане да проф. Грујић понесе собом буџетско место редовног професора; а Сенат ће за то уступити једно место ванредног професора Филозофском факултету у Скопљу, док се буџетски не врати му место редовног професора, које ће проф. Грујић понети са собом у Београд. Молим Вас, драги господ. Мирковићу, похитајте да што пре добијете сагласност Сената за ову трансакцију и преко Ректора упутите нам хитно Вашу претставку, да би се ствар могла благовремено свршити; јер готово сви професори овога факултета већ, првих дана јуна, одлазе за изасланике на матуре, па седница нашег Факултетског савета, у којој се има да донесе и формална одлука на Вашу претставку, треба да буде најдаље крајем овога месеца. Свесрдно Вас поздравља и поштује Ваш Рад. М. Грујић.“ Декан Православног Богословског факултета Лазар Мирковић под Бр. 1478, 20. маја 1936. године, упутио је Савету Филозофског факултета у Скопљу допис о позиву др Радослава Грујића на Православни богословски факултет са молбом да са собом понесе буџетско место професора. Декан Филозофског факултета у Скопљу под Бр. 884, 1. јуна 1936. године, позитивно је одговорио на ово тражење. Ректорат Универзитета у Београду Бр. 3979, 29. јуна 1939. године обавештава Деканат Богословског факултета, а у вези одлуке Савета факултета бр. 1520 од 9. јула 1936. године, да је Универзитетски сенат одлучио: „1) да прима предлог Богословског факултета о вирманисању са Филозофским факултетом у Скопљу, не улазећи у садржину споразума између да два факултета односно личности ни њихових других детаља, и 2) Сенат одобрава да једно од првих наредних места за ванредне професоре припадне Богословском факултету.“

ног богословског факултета у Београду постављен 21. августа 1937. године, разрешен је дужности редовног професора Филозофског факултета у Скопљу 3. новембра 1937. године²² и јавио се на дужност на Православном богословском факултету у Београду 5. новембра 1937. године.²³

Српска краљевска академија изабрала га је за дописног члана (Академија друштвених наука) 16. фебруара 1939. године, а Српска академија наука за дописног члана 22. марта 1948. године.²⁴ Био је редовни члан Матице српске, хрватске и словеначке, почасни члан Студентског историјског друштва у Београду, сарадник Српског географског друштва и Југословенског историјског друштва у Београду.²⁵

Министарство просвете му је 6. јула 1939. године одобрило вршење дужности управника Црквеног музеја у Београду,²⁶ на коју је постављен по одлуци Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве.²⁷

²² Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Филозофски факултет Бр. 1903, 3. новембра 1937. године.

²³ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Православни богословски факултет Бр. 3569, 10. новембра 1937. године у Београду.

²⁴ Љубомир Никић, Гордана Жујовић, Гордана Радојчић-Костић, *Грађа за биографски речник чланова Друштва српске словесности, Српској ученој друштва и Српске Краљевске академије 1841–1947*, Београд 2008, 69.

²⁵ Мр Слободан Милеуснић, „Поговор“ у: *Азбучник Српске Православне Цркве* по Радославу Грујићу, Београд 1993, 338.

²⁶ Др Лазар Мирковић, професор Универзитета, поднео је 1922. године представку Светом архијерејском Синоду у којој је образложио потребу за оснивањем централног Музеја Српске православне цркве, на основу које је Свети Архијерејски Синод је одлучио да се приступи прикупљању података о црквено-уметничким предметима који се налазе у српским црквама и манастирима. Свети Архијерејски Синод је 1923. године поступио по Саборском решењу и затражио попис свих значајних цркава и црквених здања, као и црквено-уметничких драгоцености а 1927. године је донео одлуку да се изradi Правилник и да се омогући да свака епархија оснује свој црквени музеј и библиотеку. Крајем 1936. године, на иницијативу патријарха српског Варнаве, позван је из Скопља др Радослав Грујић, професор Универзитета, коме је стављено у задатак да изврши све потребне припреме за формирање Музеја Српске Православне Цркве. Почетком 1937. године, склопљен је уговор између Краљевине Југославије и Српске Православне Цркве о закупу Конака кнегиње Љубице у Београду, на педесет година, за смештај Музеја. По доласку у Београд, проф. Радослав Грујић приступио је прикупљању материјала за музејску збирку и евидентирању црквено-уметничких предмета у земљи и иностранству. Протојереји Лазар Мирковић и Радослав Грујић обишли су 1937. године, уз материјалну помоћ Српске Православне Цркве, Румунију и Мађарску и регистровали најзначајније српске споменике и остале уметничке вредности у тим земљама. Почетком 1940. године, набављене су витрине за излагање музејских експоната. Отварање поставке Музеја предвиђено је за месец октобар 1940. године, али су новонастале околности омеће отварање. Године 1942. прота Радослав Грујић је постављен за управника Музеја и на том месту остао до 1948. године.

²⁷ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

„За време Другог светског рата заузимао се за спасавање културног блага у тзв. Независној држави Хрватској, те су његовим залагањем спасене многе старине фрушкогорских манастира, а мошти српских Светитеља пренесене у Београд. Ову своју активност продужио је и после рата у сарадњи са културним радницима и политичким факторима у Републици Хрватској“.²⁸ Ратних година радио и на збрињавању српских избеглица из ратних подручја.²⁹

Председник Министарског савета Милан Ђ. Недић, на предлог Министра просвете Велибора Јонића и по саслушању Комитета за чиновничка питања, одлучује 6. марта 1942. године да се за прве редовне професоре реорганизованог Универзитета у Београду постави деветнаест професора, а међу њима и прота др Радослав Грујић за редовног професора Историје Српске Цркве. Поред проте др Радослава Грујића на Теолошком факултету постављени су и прота др Лазар Мирковић и архимандрит др Филарет Гранић; на Философском факултету: др Милутин Миланковић, др Веселин Чајкановић, др Никола Радојчић и др Никола Поповић; на Правном факултету др Милан Тодоровић и др Лазар Костић; на Медицинском факултету др Александар Радосављевић, др Милован Миловановић и др Коста Тодоровић; на Техничком факултету арх. Бранко Поповић, арх. Светозар Јовановић, др Милан Луковић и инж. Милосав Васиљевић и на Пољопривредном факултету: др Драгослав Тодоровић, др Марко Милетић и др Михаило Градојевић.³⁰

Председник Министарског савета Милан Ђ. Недић, на предлог Министра просвете Велибора Јонића и у сагласности са Министром финансија Д. Ђорђевићем, одлучује да се стави у пензију 30. јула 1943. године с правом на пензијске припадљности које му по постојећим законским прописима припадају.³¹ Разрешен 2. марта 1944. године решењем Декана Теолошког факултета бр. 54/44³² јер је по предлогу Савета Теолошког факултета који је једногласно усвојен на седници Универзитетског сената од 3. септембра 1943. године Министар просвете и вера Велибор Јонић одлучио 15. септембра 1943. године да се Радослав Грујић, редовни професор Теолошког факултета реор-

²⁸ Душан Кашић, „Др Радослав Грујић“ у: *Православни Богословски факултет Српске Православне Цркве 1920–1980*, Београд 1980, 48.

²⁹ Мр Слободан Милеуснић, „Поговор“ у: *Азбучник Српске Православне Цркве по Радославу Грујићу*, Београд 1993, 338.

³⁰ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Председништво Министарског савета, М. С. бр. 855, 6. марта 1942. године, Београд.

³¹ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Председништво Министарског савета М. С. Бр. 1858, 30. јула 1943 године, Београд.

³² Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Председништво Министарског савета М. С. Бр. 1858, 30. јула 1943 године, Београд. Информација о разрешењу дописана руком.

ганизованог Универзитета у Београду у пензији задржи као почасни редовни професор Универзитета.³³

Пензионисан је други пут 15. јуна 1945. године одлуком Министра просвете Србије Митре Митровић Ђилас (нова власт је поништила ранију одлуку о пензионисању), а у вези чл. 17 Правилника о Суду части београдског Универзитета који је одобрен одлуком Повереништва просвете Србије бр. 133 од 31. децембра 1944. године у извршењу пресуде Суда части Београдског универзитета бр. 145/44, 298/44, 35/44, 239/44 и 256/44. Министарство просвете Србије одлучило је да се пензионишу са правом на пензијске принадлежности: др Радослав Грујић редовни професор Богословског факултета, др Боривоје Д. Милојевић, редовни професор Филозофског факултета, др Реља Поповић, редовни професор Правног факултета, и инж. Павле Васић, ванредни професор Техничког факултета³⁴.

Пошто је Министарство финансија Србије, на захтев Министарства просвете, донело маја 1946. године одлуку о раскидању уговора са Српском Православном Црквом у вези са коришћењем Конака кнегиње Љубице, где је био смештен Црквени музеј, крајем исте године извршена је примопредаја Конака, а потом и пренос сачуваних музејских предмета у зграду Патријаршије. Пре тога, почетком 1946. године, др Радослав Грујић предложио је највишим црквеним властима да затраже од државних власти да се у Београд пренесе све културно-историјско благо Српске Цркве које је у току Другог светског рата однесено из цркава и манастира СПЦ са подручја НДХ. Овај предлог др Радослава Грујића прихватио је Свети Архијерејски Синод и уједно га умолио да сачини елаборат о начину регистравања и враћања однетих црквено-уметничких предмета. Убрзо је и формирана Комисија коју су сачињавали представници црквених и државних власти, а која је требало да идентификује све драгоцености које су у току Другог светског рата, у четрдесет вагона, поднете у Загреб.

Наредбом Министарства просвете, од октобра месеца 1945. године, све то уметничко благо требало је да се врати Српској цркви. Међутим, у току рада Комисије издато је накнадно наређење од стране Комитета за културу и уметност при влади ФНР Југославије „да се Српској Православној Цркви имају предати само културно-историјски и други предмети Српске Православне Цркве, манастира итд, који су однесени са територије НР Србије и њених области (Војводина), а сада се налазе похрањени у Загребу. Предмети са територије НР Хрватске и даље остају на истом подручју.“³⁵

³³ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Министарство просвете и вера — Одељење за високо образовање и народну културу IV Бр. 6074, 15. септембра 1943. године, Београд.

³⁴ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду; Министарство просвете Србије — Персонално одељење V бр. 6728, 15. јуна 1945 године, Београд.

³⁵ http://www.saborna-crkva.com/index.php?option=com_content&task=view&id=196&Itemid=185.

Црквене драгоцености чије је враћање одобрено, допремљене су априла месеца 1946. године, у једанаест вагона, у Београд. Целине које су припадале појединим манастирима и црквама — као иконостаси — враћене су, где је то било могуће, на своја првобитна места (у цркве које за време рата нису страдале), а остали предмети депоновани су у посебне просторије Патријаршије.

Залагањем Радослава Грујића огроман материјал сакупљен је у Скопском музеју, Музеју Срба у Хрватској и Музеју Српске Православне Цркве. Своју личну збирку и богату библиотеку од непроценљиве вредности завештао је Музеју Српске Православне Цркве. „Професор Радослав Грујић имао је две племените страсти, љубав према младим научницима и љубав према старинама.“³⁶

Умро је 25. маја 1955. године на Хвару и сахрањен на Новом гробљу у Београду. Проту Радослава Грујића и његову попадију пренео је епископ Шумадијски др Сава 12. новембра 1992. године у манастир Гргетег.³⁷

Радослав Грујић се највише бавио питањима српске црквене и културне историје.³⁸ „У златно доба српске историје, без сумње спада и Радослав М. Грујић, а своје угледно место стекао је огромним радом у распону од средњег века до националне историје новијег доба. У свим раздобљима Радослав М. Грујић имао је резултате од трајне вредности, а најчешће поткрепљивао их је и систематским теренским радом. Управо у срећном споју, кабинетских и теренских истраживања, образована је изузетна личност историчара Радослава М. Грујића, једнако успешна у писању студија, откривању и објављивању драгоцене историјске грађе, и, најзад, књигама које имају све особине зрелих историјских синтеза“.³⁹ Поред *Айологије Српској народа у Хрватској и Славонији и његових главних обележја*, на пољу црквене историје сам истиче и два уџбеника из опште црквене и српске историје (1920) и много других стручних и научних радова по разним часописима, у издањима Српске краљевске академије у Београду, Југословенске академије знаности у Загребу, Матице српске у Новом Саду, Коларчеве задужбине у Београду, Народне енциклопедије у Београду...⁴⁰ Од његових црквено-историјских радова значајно је поменути историју Пакрачке епархије (*Пакрачка епархија*). Историјско-статистички преглед. Споменица о српском

³⁶ Епископ Сава Вуковић, „Радослав Грујић - племенити научник и свештеник Бога живог“ у: *Изабрани богословско-историјски радови*, Крагујевац 2011, 612.

³⁷ *Истио*, 611.

³⁸ Balduin Saria, Radoslav M. Grujić (1878–1955), *Südost-forschungen band XVI*, München 1957, 450.

³⁹ Дејан Медаковић, „Животни кругови Радослава М. Грујића“, *Даница* за 2000, Београд, 1999, 86.

⁴⁰ Професорски досије бр. 13, Службенички лист проте Радослава Грујића у Архиви Православног богословског факултета у Београду.

православном владичанству пакрачком, Нови Сад, 1930) и историју Скопске митрополије (*Скопска митрополија. Историјско-статистички преглед. Спомена о српско-православног Саборног храма Свете Богородице у Скопљу 1835–1935*, Скопље, 1935). Највише времена у своме раду посветио је испитивању историје Карловачке митрополије; овде истичемо текстове под заједничким насловом *Проблеми историје Карловачке митрополије*: „Постанак крушедолске митрополије“ (*Гласник Историјској друштва у Новом Саду*, 1929, 53–65), „Карловци, резиденција крушедолских митрополита“ (*Гласник Историјској друштва у Новом Саду*, 1929, 194–204) и „Автокефалност Карловачке митрополије“ (*Гласник Историјској друштва у Новом Саду*, 1929, 365–379). Из црквено-школске и културне историје значајни су му радови: *Српске школе у Београдско-карловачкој митрополији 1718–1739. године* (Гласник Православне Цркве у Краљевини Србији 1906. и Задужбина И. М. Коларца Београд 1908. године), *Прилози за културну историју српскога народа* (Београд 1910. године), *Грађа за културну историју Славоније* (Загреб 1913. године), *Прилози за културну историју Србије у доба Аустријске окупације 1718–1739* (Београд 1914. године), *Духовни животи Срба у Војводини* (Нови Сад 1939. и 1941. године).

„До дана данашњег историјом цркве су се најбоље и најплодоносније бавили богослови и свештенослужитељи: Стеван Димитријевић, Радослав Грујић, Ђоко Слијепчевић, Љубомир Дурковић-Јакшић, Рајко Веселиновић, Душан Кашић, па све до наших савременика, о чијим делима ће се дати суд када то буде допустила историјска дистанца.“⁴¹

Закључак: Прота академик др Радослав Грујић је искрени пример племенитог научника, који је својим научним радом проповедао Христа Васкрслога, остајући увек и на првом месту свештеник Бога Живог, за Кога и ради Кога је вредело поднети својеврсно распеће, а на корист, сведочанство и спасење ближњима у свом, нашем и свим временима. Историја српског народа како је схвата и потврђује прота др Радослав Грујић је предање Српске Цркве кроз векове, сведочанство о служби Богу а на корист свога рода.

Protopresbyter Radoslav Grujić PhD in his and our Time — On the Occasion of his Rehabilitation

Resume: In hard and troubled times during and after World War II protopresbyter, academician Radoslav Grujić PhD firmly and steadily kept shining and testifying with his love living faith in Living God even when he found himself under threat of the new atheist communist government which tried to bring into question his credibility not only as a scientist, but as a

⁴¹ Радован Пилиповић, „Рађање српске историографије из духа богословља“, *Православље*, бр. 1055, <http://pravoslavje.spc.rs/broj/1055/tekst/radjanje-srpske-istoriografije-iz-duha-bogoslovlja>.

man as well. We will be able to understand his personality and his life only when we adopt the zeal which marked his childhood and his whole life, his steadfast progress in virtue and theology and his immense love for God and for man. Only then, in such an encounter, here and now, will he himself be revealed to us, and we will not come to know him through dreary figures which are supposed to acquaint us with some person. In this representation of protopresbyter, academician Radoslav Grujić PhD in our time our intention is not to limit him through his biographical data and thus deprive him of eternity by imprisoning him in one historical period, but to introduce his work to the people of our time and to help them meet him in the Church of the Living God, so that through Christ we could remain witnesses and successors of his work.

Key words: Karlovac Seminary, St. Sava Seminary, Scientific Society of Skopje, Museum of South Serbia, Serbian Royal Academy, Faculty of Orthodox Theology in Belgrade.